Modern Nyelvoktatás 2021/3–4.
DOI: 10.51139/monye.2021.3-4.43.57

M. PINTÉR TIBOR

Online segédletek a magyar nyelvű bibliafordítások olvasásához[1]

A tanulmány röviden bemutatja a magyar nyelvű bibliafordítások online olvasásának lehetőségeit, kitérve az egyes weboldalak kínálta speciális lehetőségekre. A magyar nyelvű bibliafordítások kutathatóságát, a fordítástudomány szempontjából (is) releváns kérdések megválaszolását nagyban segítik a digitalizált szövegek és a számítástechnika kínálta többlettartalmak. A párhuzamos olvasás, a bibliaolvasás polifóniája, az ekvivalenciák bemutatása sokkal könnyebb az online világban. A bibliafordítások kutatását ma már számos online és offline program segíti. Jelen tanulmány a magyar fordítások online világában segít eligazodni.

Kulcsszavak: bibliafordítások, internet, párhuzamos szövegek

Bevezetés

Tanulmányom célja, hogy bemutassa a magyar bibliafordítások olvasását támogató webes alkalmazásokat, bibliaolvasókat (tulajdonképpen: eszközöket). Meggyőződésem, hogy a digitalizált szövegek megkönnyítik a bibliafordítások vizsgálatát, így valószínűleg a fordítás folyamatát is, ezért azok bemutatása, összehasonlítása hasznos lehet a Biblia olvasása vagy a fordítás iránt érdeklődők számára. Írásomban csak azokkal az eszközökkel foglalkozom, amelyek magyar nyelvű bibliafordításokat dolgoznak fel, és telepítés nélkül, internetes böngészőn keresztül is elérhetők (így nem térek ki például a the Word vagy a Paratext számítógépen futtatható programokra, illetve a különféle mobiltelefonos alkalmazásokra).

A bibliaolvasók haszna sokrétű: az olvasástól, a komolyabb exegetikai értelmezésen keresztül a fordítástámogatásig (például konkordanciák készítése) számos hasznos tulajdonsággal bírnak. A párhuzamos bibliaolvasók vagy akár bibliakorpuszok kiemelten fontosak lehetnek az egyes bibliafordítások mögött rejlő fordítási eljárások és döntések kutatásában, illetve a különböző, készülő bibliafordítások fejlesztésében.

A bibliafordításokról dióhéjban

A Szentírás eredetét tekintve egyértelmű, hogy belőle csak egy van – így természetes, hogy a fordítások is azt az egy művet, tartalmat adják vissza (ugyan egyes könyvek, részek megléte vagy éppen hiánya tekintetében vannak különbségek). Azonban a nyelvek, reáliák, fordítási stratégiák, valamint a fordító és olvasó értelmezési különbségei miatt egy nyelv diakrón és szinkrón állapotát tekintve is számos fordítás, változat létezik. A különféle fordítások – amelyeket akár egyazon felekezet vagy társadalmi csoport számá-

[1] A kutatást a Fórum Kisebbségkutató Intézet részeként működő Gramma Nyelvi Iroda támogatta.

ra fordítottak – pedig különféle fordítói megoldásokat tükröznek. A bibliafordítások ez a fajta sokszínű és pozitív változatossága jelenik meg Fabiny Tibor, Pecsuk Ottó és Zsengellér József szerkesztésében 2014-ben a *Felebarát vagy embertárs. Bibliafordítások és használatuk a mai Magyarországon* című könyvben, amely a mai Magyarországon használatban lévő bibliafordításokkal, illetve a különböző felekezetek bibliahasználati szokásaival és szempontrendszereinek megismerésével foglalkozik. A kötetet olvasva „fény derülhet az egyes bibliafordítások elkészítésének teológiai-egyháztörténeti indítékaira, valamint azokra a nyelvi-egzegetikai megoldásokra, amelyek a bibliafordítást annak idején egyedivé és jelentőssé tették" (Fabiny et al., 2014, p. 7). Az ihletettség magasztosságát jelölő nyelvi-stilisztikai egyediségek vagy a tartalom közelítésének könnyebb megértését célzó egyszerűbb nyelvhasználat (ne a nyelvhasználat jelentse az egzegézis alapját) más-más biblia fordítását eredményezik. E termékeny sokféleséget például a szöveg tördelése is mutathatja, így például az 1990-es protestáns Biblia „kéthasábossá válása". A fordítási stratégiák sokféleségét mi sem mutatja jobban, mint például az 1990-ben revideált új fordítású protestáns Biblia, ahol a revíziót és újrafordítást többféle, egymástól függetleníthető okok is motiválták: így a fordítási hibák, félreérthető szóhasználat, a szöveg fordításából adódó teológiai, lexikai vagy stilisztikai inkonzisztencia, nehézkes fogalmazás, idegen nyelvi hatás, a liturgiai alkalmazhatósággal kapcsolatos nehézségek, nyomdatechnikai hiányosságokra, jegyzetanyagra vonatkozó észrevételek vagy sajtóhibák (vö. Pecsuk, 2014, p. 125). Látszik, hogy csak a mai – szinkrón – magyar fordítások is többféle fordítási stratégiát használnak, követnek. Ugyanakkor fontos azt is tudatosítani, hogy a sokféleség önmagában nem hátrány: sőt, ugyanazt olvasni más fordítói megközelítésből inspiráló is lehet, hiszen a fordítói megoldások más-más gondolatokat, érzelmeket ébreszthetnek az olvasóban – és a fordítóban.

Néhány gondolat a bibliafordításról

A fordítás folyamata a bibliafordítások tekintetében elsősorban kultúraközvetítő funkciójú. A kulturális kötöttség mellett a célcsoport kiválasztása, a célcsoporthoz való alkalmazkodás az elsődleges fordítási problémák közé tartozik (a fordítónak figyelembe kell vennie az olvasók szociális és kognitív hátterét, háttértudásukat).

Egy-egy fordítás többféle szempont alapján készül, azonban általánosságban elmondható, hogy a fordítások az alábbi kritériumokat szem előtt tartva vagy azokat vegyítve készülnek el. Ilyen fontos szempont a (formai, tartalmi) *pontosság*, amely összeegyeztethető a formális ekvivalenciával (*word-for-word translation*) vagy az érthetőség. E szempont figyelembevétele alapján készülnek például a fent említett különféle bibliák, ahol a célcsoport általi érthetőség és használtság célja vezeti a fordítót (a közérthetőség előtérbe helyezése esetén például célzottan stílusok vagy jelentések tűnhetnek el a forrásnyelvi változatból). A pontosságra való törekvés az eredetihez közelebb álló szöveget eredményez, ugyanakkor például gyakrabban alkalmaz lábjegyzeteket az egyes összefüggések vagy történelmi, nyelvi tények tisztázásához. Az a tény sem elhanyagolható, hogy az ilyen szempontot követő fordítások magyarázata, értelmezése nem feltétlen az olvasó, hanem inkább a lelki, szellemi vezető feladata – a pontosabb értelmezés általában segítséggel történik. Ugyanakkor ezek a fordítások nem kifejezetten otthoni olvasás céljából születnek, sokkal inkább a Biblia elmélyül-

tebb tanulmányozására vagy közösségi használatra. Azok a fordítások, amelyek az érthetőséget tartják szem előtt, sokkal olvasmányosabbak, több a parafrázis, kevesebb a lábjegyzet (vagy nincs), illetve az értelmezést a fordító végezte, a tekintetben nem terheli az olvasót. Az ilyen típusú Bibliák kifejezetten napi olvasgatásra vagy valamely célcsoporttal ismertetik a Bibliát (például a gyermekbibliák vagy a missziós célú bibliák). További lehetőség még a *bővített fordítás* és *parafrazeálás*, melyben a fordító zárójelben vagy marginális glosszákban több változatot, magyarázatot is feltüntet. A fordítás ugyan nem olvasmányos, de kutatásra vagy elmélyülésre nagyon is alkalmas.

Fordítani nem egyszerű (bár kétségkívül élvezetes, alkotó tevékenység), szakrális szöveget pedig annak tartalma miatt különösen nem. A jól lefordított szövegnek ugyanazt kell jelentenie, amit a forrásnyelvi szöveg tartalmaz. A fordító fordítás közben értelmezi is a szöveget, és a célnyelv segítségével próbálja meg visszaadni a forrásnyelven keresztül megfogalmazott, sokszor többféle szállal a forrásnyelvi kultúrához kötődő tartalmakat. A fordító önmaga is olvasó, befogadó, így rá egyszerre hatnak a szöveg értelmezésével és a szöveg alkotásával kapcsolatos problémák. A problémák javarészt a nyelvek közötti különbségből (ha csak a Bibliát nézzük, az Ószövetség szövege eredetileg óhéber és helyenként arámi, az Újszövetség pedig az ógörög koiné változatban íródott) és a két forrásnyelvi és célnyelvi közösség kulturális beágyazottságából, különbségeiből erednek (vö. az arámi, héber, görög és a magyar nyelv közötti hasonlóságokat vagy a kétezer évvel ezelőtti társadalom kulturális, vallási szokásait a mai szokásokkal, értékrenddel).

A Bibliába foglalt jelentések pontos visszaadása nehézkes: nem csak szövegbeli vagy stílusbeli, sokkal inkább jelentésbeli akadályok miatt. Egy kétezer éve írt szöveg mikro- és makrojelentéseinek visszaadása, valamint a kontexuális tartalmak ismerete és átadása nehéz feladat, az értelmezéshez az *explicit* és *implicit* utalásokkal is tisztában kell lenni (ezért hasznos a Biblia folyamatos magyarázata, akár az ún. magyarázatos bibliák esetében).

A fordító feladata tehát egy kétezer évvel ezelőtt, más szociokulturális közegben, más nyelven írt szöveg tartalmi és formai sajátosságainak visszaadása lehetőleg úgy, hogy a szövegben lévő összefüggések, jelentésbeli kapcsolatok is világosak legyenek az olvasó előtt. A szöveg és az azt olvasó közti kommunikáció általában a szociokulturális, társadalmi, földrajzi kontextus ismeretében lehet csak teljes.

Egyértelmű, hogy a Biblia mint kulturális, szakrális szöveg a fordító számára nagy kihívást jelent. A kihívás ugyanakkor jelen van a másik oldalon, a befogadónál is. A hívők számára a Biblia nem puszta szöveg, írás, hanem tanítás, az életre, életvitelre vonatkozó útmutatás. Olyan szöveg, amely számos tekintetben különbözik a világi szövegektől: mégpedig tartalmában és stílusában egyaránt. Bár igaz, hogy a Biblia egyes szövegei stílusban, regiszterben különböznek egymástól, a könyv egészére nézve az olvasók jellemzően az archaizáló (azaz a kulturálisan kötött, szaknyelvként is értelmezhető) nyelvezetet tartják fontosnak. A ragaszkodás a kötött nyelvhasználathoz, az archaizáló nyelvezethez nemcsak a fordítói oldalt, hanem a befogadót is érinti. A célnyelv speciális változataihoz történő ragaszkodást meghatározhatja, befolyásolhatja például a megszokás, az ismerős nyelvi elemek használata (mint például az 1908-ban kiadott Károli-revízió esetében), az ismerős szövegekhez köthető pozitív élmények, a felekezeti és lelki identitás érzésének növelése (bizonyos felekezethez köthető nyelvhasználat megléte), a költői nyelvezet által keltett esztétikai élmény, illetve a fentieket összekötő, ihletettség

érzete, gondolata. A bibliafordítás tulajdonképpen szaknyelvi fordítás, és mint olyannak, törekednie kell a fordításból „szükségszerűen" adódó pontatlanságok kiküszöbölésére és a különféle ekvivalenciák minél pontosabb megtartására.

Nehézségek a szövegpárhuzamosításban

A párhuzamos bibliaolvasás hasznos az egzegetika és a fordítástudomány számára is. Az egymás mellett látott szövegek és a szövegek olvasását, értelmezését segítő egyéb segédeszközök, például szótárak, szofisztikáltabb keresők – lásd akár a Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat görög Újszövetséget bemutató honlapján (https://ujszov.hu) található „Magyarázatok" menüjének megoldásait – megkönnyíthetik az érdeklődő olvasók információvágyának és a tudományos szempontokat követő egzegéták, fordítástudósok tudásszomjának kielégítését. A megvalósításhoz alapvetően két feltétel szükséges: programozói tudás és a szövegek (esetünkben Bibliák) számítógépes szövegként tárolása (például tabulált szövegként, mint az a Párhuzamos Bibliaolvasó GitHub-oldalán található: https://github.com/nytud/parallelbible).

Két szöveg valamilyen szempontú egyezése alapján szinkronba rendezett korpuszok jellemzően két nagy típust alkotnak: ezek az összehasonlító és a párhuzamos korpuszok. A köztük lévő alapvető különbség az általuk feldolgozott szövegek összehasonlítási alapja. Az *összehasonlító korpuszok* ugyanis elsősorban a szövegek valamely belső vagy külső tulajdonságuk mentén kialakított lazább kapcsolódásai. Ilyen kapocs lehet akár a szöveg típusa, stílusa, mérete, témája, esetleg keletkezésének időpontja. Fontos, hogy az összehasonlító korpuszok szövegei egymástól függetlenül léteznek, egyik sem feltételezi egy másik létezését, nem egymás formális ekvivalensei. A párhuzamos korpuszokban található szövegek ezzel szemben mindig egy közös forrásszöveghez kapcsolódnak, amely akár része is lehet a korpusznak.

A *párhuzamos korpusz* tipikus megjelenési formája a szöveg bekezdés- vagy mondatszintű párhuzamosítása. Könyvészeti és fordítói szempontból, de akár korpusznyelvészeti szempontokat is figyelembe véve (például: nagy, számítógépen tárolható, elemezhető, pontos bibliográfiával rendelkező annotálható szöveg – mindez ráadásul több nyelven is) a Biblia tipikusan az a szöveg, amely több nyelven is elérhető, így nyelvek között és valamely nyelv változatai között is párhuzamba állítható – ezután pedig olvasható, összevethető, kutatható. A forrásszövegek közti kapcsolatot jellemzően a Biblia könyveinek címe, fejezeteinek és verseinek számozása adja, azonban a belső címek (könyv, fejezet, fejezeteken belüli címek) nem minden fordításnál azonosak, illetve az egyes fordításoknál a versszámozás is különbözhet.

A számítógépen elérhető bibliafordítások párhuzamosításának folyamata azonban sok esetben problematikus: ugyan a digitalizálás során előforduló hibák elkerülhetők, de a szövegek egymás mellé illesztése többféle nehézséggel jár. Király Levente Zoltán a párhuzamos bibliaolvasók készítésének négy alapvető neházságáról ír (vö. Király 2021), amelyek közül az utolsó három (b–d) a már digitalizált szövegek illesztésének folyamatát érinti: a) digitalizálás, b) adattisztítás, c) importálás és d) párhuzamosítás. A digitalizálás során előforduló hibalehetőségek egy része nem nyelvészeti vonatkozású, illetve azok megoldása sokkal inkább technológiai, mintsem filológiai jellegű, így ennek ismertetésétől itt eltekintek.

Az adattisztítás folyamata kettős beágyazottságú, egyrészt informatikai, másrészt filológiai tekintetben. A szövegpárhuzamosítás eredményeként fontos, hogy a böngészőben megjelenő karakterek mindegyik szöveg esetében azonosak legyenek (például a *hosszú ő* ne *hullámvonalas õ* legyen), a szoftver által kezelt szövegek azonos karakterkódolásúak legyenek. Az eltérő kódkészlettel kódolt szövegek (a magyar nyelvű szövegek jellemzően UTF-8 és iso-8859-2 kódokkal készülnek) diakritikus vagy annak vélt karakterei problémákat okozhatnak, de ugyanígy kezelni kell a korábbi digitalizálás során létrejövő karakterhibákat (például a tévesen ligatúráknak észlelt betűpároknál, így az f+i betűkapcsolatnál, de az is előfordul, hogy a *dőlt h* b betűvé vagy az *r*+n betűkapcsolat *m* betűvé alakul).

Az esetleges íráshibák, tipográfiai hibák kiszűrése jelenleg nem automatizálható teljesen, az emberi munka, olvasás-javítás nem hagyható el. Az algoritmizálható folyamatok például nem szűrik ki teljesen a szövegtagoláshoz használt karakterek (eredetileg metakarakterek) felesleges megjelenését a Biblia szövegében, akár értelmezési hibát generálva – ilyen karakter lehet például az idézőjel vagy a pontosvessző, amelyek az igeversek számítógépes tagolását szolgálják, segítve a szöveg megjelenítését, a keresés utáni találatok pontos visszaadását (lásd Király, 2021, p. 45).

Az importálás folyamán a bibliaszövegeket érintő sajátos probléma például a deuterokanonikus szövegrészek szokatlan helyen előfordulása, vagy éppen a különböző szöveghagyomány, latin/görög forrás is (olyan szövegek, amelyek nem kerültek be a héber bibliába, azonban a 4. századi másodkanonizáció után lettek részei a reformáció előtti keresztény bibliáknak, és megjelennek a mai katolikus fordításokban, például Eszter könyvének vagy Dániel könyvének kiegészítései). Az így létrejövő hosszú szövegeket manuálisan kell kisebb szövegegységekre, alversekre bontani.

A szövegszinkronizálás utolsó folyamata, a párhuzamosítás alatt összetettebb problémák is előfordulhatnak. A bibliafordítások látszólagos ekvivalenciája ellenére a párhuzamosítást nehezítő körülmény lehet a – fentebb említett – katolikus fordítások által tartalmazott deuterokanonikus ószövetségi könyvek. Nemcsak a hosszabb szövegrészek, hanem egy-egy extra sor léte, vagy éppen néhány klasszikus vers hiánya is nehezítheti a párhuzamosítást, főként ha a hiányt nem jelölték a számozás elcsúsztatásával.

Az elcsúszó számozás is jelenthet problémát, hiszen néhány fordítás eltérő fejezethatárai eltérő számozást jelentenek. Az eltérő számozás mellett eltérő vershatárok is előfordulnak, fokozva a különbségek okozta nehézségek kezelését. Ahogy Király írja, a versszámozás egységesítése önmagában még kevés az egyes egységek párhuzamosításához, a pontos párhuzamosítás érdekében az összes elérhető szövegváltozatot kisebb egységekre kell bontani, hogy az alversek mentén egyértelműen lehessen párhuzamosítani (Király, 2021, p. 48). Ehhez segítség lehet a szövegkorpuszban egy pótlólagos számozás bevezetése, amely természetesen az olvasófelületen nem látszik, csupán a párhuzamos olvasást segíti.

Korpuszok és olvasók

A korpuszok mai értelmezés szerint olyan számítógépen tárolt szövegek gyűjteményei, amelyek a bibliográfiai és szövegszerkezeti annotáció mellett grammatikai (morfológiai, morfoszintaktikai, szintaktikai) annotációval is rendelkeznek. A nyelvi

annotáció biztosítja a szó- és morfológiaalapú keresést, illetve a különféle kódolási típusok, valamint a keresőprogramokon, -nyelveken keresztül lehetőséget biztosít a finomhangoltabb, pontosabb keresésre. A részletes bibliográfiai annotációval kiegészített szövegek pedig lehetőséget nyújtanak a párhuzamos korpuszok kiépítésére, mint ahogy a párhuzamosított korpuszok párhuzamos megjelenítésére is. Az ún. pszeudokorpuszok, azaz a nyilvános felhasználói felületen létező korpuszok (vö. Ogrodniczuk et al., 2012, p. 13) egyik leginkább nyilvánvaló haszna a lekérdezőfelületen megjelenített konkordancialista, azaz a keresés vagy lekérdezés feltételeinek megfelelő találatok vertikális listázása (ennek egyik típusa a KWIC-konkordancia vagy *Key Word in Concordance*, azaz a találati szó középre zárt vertikális listázása; ilyen online korpusz például a Párhuzamos Bibliaolvasó, amely angol és magyar Bibliák megfelelő sorait jeleníti meg párhuzamosított nézetben). Az első számítógépes korpuszok leginkább ezeknek köszönhették sikerüket.

Érdekes adalék, hogy a konkordancia szó éppen a Bibliával kapcsolatos: etimológiája valószínűleg a latin *cum corde*, azaz *szívvel* (vagy a *concors*, összhang) szókapcsolatban rejlik, amely a Biblia nehéz szavainak és lelőhelyeinek ábécérendes listáját jelentette. Az egyik első ismert konkordancia, a *Concordantiae Morales* Páduai Szent Antal nevéhez kötődik (a Vulgatát dolgozta fel), az első, a teljes Bibliát feldolgozó konkordanciát a Vulgata alapján Szent Cher-i Hugo készítette (lásd bővebben McCarthy & O'Keeffe, 2010, p. 3). A konkordancia biblikus tudományokban ismert jelentése az eredetihez képest annyiban módosul, hogy a Bibliában előforduló nevek, szavak, fogalmak ábécérendben vagy tematikusan összeállított könyve, amely az idézett szó mellett tartalmazza a bibliai helyek pontos megjelölését, valamint magát az igeverset. Magyar nyelvű bibliafordítást bemutató online konkordancia például az Árpádffy Zoltán által a Károli Gáspár fordítása alapján készített konkordancia (http://www.polarhome.com/biblia/) vagy az ESV (English Standard Version) angol nyelvű bibliafordítás alapján készített konkordancia (https://www.esv.org/resources/esv-global-study-bible/concordance/).

A korpuszok fordítástudományban történő használata elsősorban az azok nyelvészeti annotálását és az annotációt lehetővé tevő jelölőnyelvekre épít (ezekről bővebben Hansen-Schirra & Elke Teich, 2008; Somers, 2008). Az alapvető annotálási szabályoknak és szab- ványoknak köszönhetően (az adatbázisok lekérdezéséhez hasonlóan) működik a lekérdezés, a keresési feltételeknek megfelelő találati lista generálása, illetve ez utóbbi értelmezése.

Ha a korpuszok szövegek számítógépen tárolt gyűjteményei, akkor joggal merülhet fel a kérdés, hogy a Biblia szövegének elektronikus formában történő tárolása – amely segítségével akár több nyelv vagy egy nyelv többféle változata is egyszerre olvasható – korpusz-e. A szövegek egymás mellé rendezése önmagában még nem, azonban az annotált szöveg már igen – ezen már lekérdezések is végezhetők. Az egynyelvű korpuszok önmagukban is sok lehetőséget biztosítanak a kutatások számára, ám a több változat egymás mellé rendezése és kereshetősége komolyabb kutatásokat is lehetővé tesz.

A Biblia többnyelvű, párhuzamos korpuszként történő használata ugyan nem elterjedt, de léteznek Bibliát feldolgozó korpuszok is. Szem előtt tartva, hogy a korpusznyelvészet számára elsősorban nyelvtechnológiai okok miatt fontosak a párhuzamos korpuszok, felhasználásukat tekintve is elsősorban nyelvtechnológiai szempontok ve-

zérlik a bibliakorpuszok létrehozóit (lásd például Christodouloupoulos & Steedman, 2015; Resnik et al., 1999; McCarthy et al., 2020).

A nyelvtechnológiai és fordítási szempontból akár már egy-egy nyelvpár is hasznos lehet, ezért gyakori, hogy egy-egy párhuzamos vagy összehasonlító korpusz kevés nyelvet fed le. Ugyanakkor a szöveggyűjtés és szövegfeldolgozás automatizáltsága miatt lehetnek sok nyelvet lefedő korpuszok is. Ilyen például a Christos Christodouloupoulos által készített *Massively parallel coprus: the Bible in 100 languages* korpusza, amelyben – egyebek mellett – magyar nyelvű Biblia is szerepel. A többnyelvűség ugyan lehetővé teszi a nyelvközi ekvivalenciák kutatását, azonban a korpuszban szereplő magyar nyelvet az 1908-as revideált Károli-fordítás jelenti. A párhuzamos bibliakorpuszok építésére tett másik érdekes kísérlet Philip Resnik és kollégáinak produktuma (lásd Resnik et al., 1999) – *Parallel Corpus of the "Book of 2000 Tongues"*, amely a 2000-es évek elején egyfajta kísérlet volt párhuzamos bibilakorpuszok létrehozására és az arra épülő fordításelméleti és összehasonlító nyelvészeti kutatások kivitelezésére.

A párhuzamos bibliakorpuszok egyik legelterjedtebb, egyszersmind a bibliafordítás (főként a misszionárius bibliák tekintetében) talán egyik legismertebb szoftvere a bibliapárhuzamosításra is használható eszköz, a Paratext (https://paratext.org). E szoftver használható a már meglévő szövegek konzisztenciájának vagy lexikális elemeinek vizsgálatára (például lexémák, szóalakok és jelentések egyértelműsítésére), ugyanakkor az általa tartalmazott szövegek segítséget nyújthatnak az új fordítások elkészítésére, illetve a régiek revíziójára. A program a Digital Bible Library[2] által tartalmazott fordításokra épül, amely (2021. júniusi állapot szerint) 1733 nyelv 1124 teljes Bibliáját tartalmazza.

A Szentírás szövegének összehasonlítása nem csak nyelvek közötti fordítások tekintetében hasznos és fontos bölcsészettudományi, vallástudományi vagy akár fordítástudományi tapasztalat. Az azonos nyelvű bibliák közti átjárhatóság, esetleg ekvivalenciák keresése hasznos segítség (lenne) a kutatók vagy akár csupán az érdeklődők számára. Az olvasók és korpuszok használhatósága azok beépített elemző- és lekérdezőmoduljaitól függ, mivel csak azt az információt lehet lekérdezni, amelyik a szövegben vagy a szöveg mögötti metaadatokban kódolva szerepel (a Bibliák esetében ezek leggyakrabban az igeversek lókuszai). A bibliakorpuszok és -olvasók leggyakrabban a bibliográfiai szempontú és a szóalapú keresést támogatják. A bibliográfiai keresés alapja az igeversek lókuszának ismeretén, azaz a keresőfelület elsődlegesen valamely igeszakasz (például a parallelbible.nytud.hu, a https://biblia.szeroczei.hu vagy a https://szentiras.hu) vagy valamely szó keresésén alapszik (például a http://biblia.hit.hu vagy az https://www.online-biblia.ro) – ez utóbbi esetben leggyakoribb a karakteralapú keresés szó eleji szűkítéssel, esetleg ékezetek nélküli kereséssel. A bibliafordítások sokfélesége, a kutatások és olvasások különböző céljai indokolnák, hogy a lekérdezőfelületbe épített kereső minél részletesebb funkciókkal rendelkezzen (leginkább a lemmatizálás, kis-nagy betű megkülönböztetése, illetve reguláris kifejezések használata hiányzik). E tekintetben érdemes lenne néhány, a nyelvtech-

[2] https://thedigitalbiblelibrary.org

nológiában, korpusznyelvészetben ismert program, mint például a Manatee/Bonito, CQP vagy az Emdros használata. A többféle lekérdezési módon kívül hasznos lenne a többnyelvű korpuszokban már megszokott osztott képernyős szövegmegjelenítés is, azaz olyan képernyő, ahol a fordítások ugyanazon részei egyszerre, egy képernyőn, egymás mellett jelennek meg (mint például a Párhuzamos Bibliaolvasó vagy az Egységes Bibliaolvasó felületén).

Az interneten található online eszközök hasznos segítséget nyújtanak a bibliafordítások olvasásához, bár az interneten található, lekérdezőfelülettel rendelkező bibliaolvasók jellemzően nem tartalmazzák a Bibliák előszavát és mellékleteit[3] (megjegyzendő, hogy a papírkiadások sem mindig tartalmaznak előszót).

A bibliaolvasó felületek sajátossága, hogy egy-egy felületen egyszerre hosszabb szövegeket kínálnak olvasásra (ellentétben a pszeudokorpuszokkal, amelyek jellemzően KWIC-konkordanciákat vagy bekezdéseket jelenítenek meg). A nyelvtudományi eszközkészlet (jellemzően grammatikai, esetleg szemantikai elemzők) becsatornázásával lehetőség nyílik használatának bővítésére. Az egyes bibliafordítások összekapcsolása, több fordítás azonos oldalon megjelenítése, a szövegek igeverseinek összekapcsolása már túlmutat az egyszerű olvasó kínált lehetőségeken. A korpuszok és az olvasók technikailag azonos háttérrel rendelkeznek, azonban a korpuszok főleg lekérdezésre, illetve statisztikák készítésére alkalmasak (amelyek alátámasztják és kiegészítik a kvalitatív értelmezéseket, kutatásokat), míg az olvasók főként hosszabb szövegeket (általában fejezeteket) kínálnak olvasására, értelmezésre. A modern olvasófelület azonban nem elégszik meg a szövegek puszta megjelenítésével – a digitális bölcsészet és korpusznyelvészet eszközkészletet használva egyre több segédeszközt csatornáz be, szélesítve azok felhasználási módjait.

Az alábbiakban összegzem a magyar nyelvű bibliafordítások tanulmányozását segítő online felületeket, benne a legújabb magyarországi fejlesztésként létrejött Egységesített Bibliaolvasót is.

Olvasók a fordításkutatás segítésére

Lukács evangéliuma felteszi a kérdést: „*Hogyan olvasod?*” (Lk 10,26). A kérdés értelmezhető, megválaszolható egzegetikai és laikus „olvasatban” is. Laikus (azaz nem vallási) értelemben a kérdés vonatkozhat az olvasás módjának megtervezésére, ami a digitális bölcsészet oldaláról tekintve leginkább a bibliaszövegek olvastatásának

[3] Bár a bibliafordítás gazdag szakirodalommal, számtalan, a fordítást alátámasztó elmélettel, „iskolával” rendelkezik, maguk a Bibliák általában ritkán tartalmaznak a fordításra vonatkozó fordítástudományi, -elméleti információt (a mai magyar fordításokra tekintettel ezért is értékes a Fabiny Tibor, Pecsuk Ottó és Zsellengér József által 2014-ben szerkesztett kötet, mely a fordítások mikéntjére, céljaira, megoldásaira vonatkozóan tartalmaz információkat, általában a fordításban részt vevő személyek tollából, vö. Fabiny et al., 2014). E tekintetben érdekes Christiane Nord 2016-os próbálkozása, amelyben a BibleGateway olalán (www.biblegateway.com) található angol nyelvű fordításokhoz kapcsolódóan tekinti át 17 fordítás előszavát vagy a fordításhoz, fordítókhoz, fordítási eljárásokhoz kapcsolódó információkat, tulajdonképpen az aktuális fordítások céljait, stratégiáit, a fordítás folyamatát leíró részeket (Nord, 2016, pp. 568–569). Ennek mintájára érdemes lenne egy összehasonlítást végezni a magyar fordításokra tekintettel is.

módját, a szövegek elrendezését, valamint a köztük lévő átjárhatóság megtervezését érinti. A válasz ugyanakkor kapcsolatban van a bibliafordítások kutatásának technikai oldalával is: hogyan segíthet a webes technológia a fordítások értelmezésében, összevetésében, illetve az új fordítások megtervezésében és véghezvitelében.

A magyar nyelvű bibliafordításokat tartalmazó oldalak többféle paraméter alapján is kategorizálhatók, ugyanakkor az egyes jellemzők megléte vagy hiánya nem azt jelenti, hogy jobbak vagy rosszabbak lennének – egyszerűen más célt szolgálva működnek. Az alábbiakban néhány kritérium mentén megpróbálom felvázolni a magyar nyelvű bibliafordításokat tartalmazó weboldalakat, rámutatva a bibliafordítások elemzéshez, egyszersmind a Biblia olvasásához, értelmezéséhez szükséges rendszertulajdonságokra. Az elemzés így a következő tulajdonságok mentén történik:

- a felületen megjelenő szövegrész mérete (igevers vagy hosszabb perikópa),
- a felületen található fordítások száma (egyetlen felületen egyszerre egyetlen bibliafordítás vagy egyszerre több fordítás), azaz lehetséges-e a párhuzamos szövegek olvasása,
- az oldalon elérhető bibliafordítások száma,
- keresőablak léte (lehetséges-e a keresés, ha igen, milyen típusú – szóalapú vagy reguláris kifejezéssel működő),
- sajátos tartalom: milyen sajátos, a bibliafordítások kutatását, esetleg azok olvasását segítő plusz alkalmazást tartalmaz.

Az elemzésbe bevont oldalak csupán egy részét képezik a világhálón fellelhető magyar bibliafordításokat tartalmazó oldalaknak (már csak azért is, mert a fordítások nagy része ma már nem áll a szerzői jog védelme alatt), csupán azokkal foglalkozom, amelyek több magyar nyelvű bibliafordítást is tartalmaznak[4], illetve amelyek tartalmazzák a magyarországi felekezetek kanonikus bibliafordításait (és éppen ezért feltételezhetően gyakran látogatottak). A fentiekből az is következik, hogy az alábbi oldalak mindegyike tartalmazza a kanonikus bibliafordításokat – a különbségek leginkább ezek megjelenítésében mutatkoznak meg. A fenti feltételek érvényesítése alapján a vizsgálatba az alábbi oldalak kerültek be:

- Szentírás.hu
- ujszov.hu
- BibleGateway
- Párhuzamos Bibliaolvasó
- On-line Biblia

[4] A vizsgált oldalak közé nem kerültek be azok a weblapok, amelyek csak egyetlen (még ha központi is) bibliafordítás vagy egyetlen felekezet bibliafordításai köré szerveződtek. Így például nem foglalkozom a Magyar Bibliatársulat által működtetett A Biblia mindenkié (https://abibliamindenkie.hu, amely a mai helyesírás szerint javított 1908-as Károli-fordítást és a Károli-biblia Revideált új fordítását tartalmazza), a Veritas Kiadó által működtetett Károli Biblia (http://www.karolibiblia.hu, amely a Károli-biblia Újonnnan revideált fordítását tartalmazza) vagy a Magyar Katolikus Egyház által működtetett Szentírásolvasó (https://katolikus.hu/szentiras, amely a Szent István Társulat Bibliáját, a Káldi-neovulgátát, a Simon T. László által fordított Újszövetséget és a Békés Gellért – Dalos Patrik által fordított Újszövetséget tartalmazza) oldalakkal.

- GlobalBible
- On-line Biblia és Online Biblia
- Egyesített Bibliaolvasó
- *Felebarát vagy embertárs* kötet függeléke.

1. Az online magyar nyelvű bibliafordítások legérdekesebb, egyben leghasznosabb felülete a Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat által működtetett honlap, a Szentírás.hu (https://szentiras.hu), amely az újabb katolikus és református bibliafordításokat tartalmazza. Egy ablakban egyszerre egy-egy fejezet (és a fejezetekhez kapcsolódó kommentárok) olvasható. Az oldal egy időben csupán egy Biblia olvasását engedi, osztott ablakos párhuzamos olvasásra nincs lehetőség, azonban az egyes fejezetek olvasásakor lehetséges az egyes Bibliák közti folyamatos váltogatás. A fordítások közül megtalálhatók a kanonikus katolikus és protestáns bibliafordítások, valamint az oldalról linkként elérhető az Újszov.hu is. Az olvasást és elmélyülést segítő funkciók közül talán a legfontosabb a versszámozás és a hivatkozások ki-be kapcsolásának lehetősége. A keresőfelület szóalapú keresést, illetve igehelyre mutatást is lehetővé tesz: a találati lista kétféle megjelenítés mellett feltünteti az igeverset a megfelelő lókusz jelölésével (akár versenkénti, fejezetenkénti vagy könyvenkénti csoportosításban). A keresés menüben legördülő listák segítségével lehetőség van a keresést finomhangolni, fordításokat és könyveket kiválasztani. Kiegészítő funkcióként az oldal lehetővé teszi a Facebook és Twitter kapcsolását, az aktuális nézethez QR-kód generálását, valamint csak a Biblia szövegét tartalmazó pdf-oldal nyomtatását. Emellett a technikai részletek iránt érdeklődők számára megtalálható a fejlesztők GitHub-oldala, illetve számos, a webfejlesztést segítő plugin és widget kódja, valamint az oldalhoz kapcsolódó alkalmazásprogramozási felület (API) is. A sokoldalú oldal ergonomikus felületével, harmonikus színeivel és betűtípusaival a könnyed olvasást és az elmélyülést is szolgálja.

2. A Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat másik, hasonló vizuális megoldásokat tartalmazó weboldala az ujszov.hu (https://ujszov.hu), amely az Újszövetség könyveit Brook Foss Westcott és Fenton John Anthony Hort 1881-ban megjelent görög fordításának 1903-as változatát teszi elérhetővé. Az oldalon fejezetenkénti bontásban egyszerre csak egy fordítás olvasható (mivel más nincs is), azonban minden szöveg mellett számos továbbvivő hasznos információ olvasható: így az egyes görög szavak magyar ekvivalense, ekvivalensei, a görög forrásnyelvi szavak lemmájának előfordulása más könyvekben (tulajdonképpen egy-egy szó előfordulása folyamatos „kattintgatással” „lekérdezhető”), görög ragozási alakok, illetve az adott szót tartalmazó igevers fordítása a Szentírás.hu Bibliáiban. Az oldal szabadszavas keresést nem tesz lehetővé, könyvek, fejezetek és igeversek előre definiált sorából lehet választani, a keresett igevers eltérő háttérszínnel tűnik ki a fejezetből. Az ujszov.hu és a szentiras.hu oldalak fejlesztői azonosak, így érthető, hogy a két oldal felülete hasonló, valamint hogy a két oldal több helyen is kereszthivatkozik egymásra. Az ujszov.hu Üzenőfal menüpontja a szerkesztők jóvoltából számos fordítástörténeti és fordításelméleti kérdést tisztáz.

3. Párhuzamos bibliaolvasásra (azaz egyetlen felületen több, egymás mellett vagy alatt megjelenített szöveg olvasására) több weboldalon is lehetőség van – az egyes oldalak olvasást támogató különbsége leginkább a szövegek elrendezésében (jobbra vagy lefelé bővülő) vagy a megjeleníthető szövegek számában van. Az olvasás könnyedségét vagy egy-egy szakasz, igevers tanulmányozását az egyes szövegek elrendezés mellett befolyásolják

az oldalon futó reklámok (a reklámfelületeket sok esetben a böngésző reklámblokkolója sem tiltja le). E tekintetben az általam vizsgált oldalak közül legzavaróbb a BibleGateway párhuzamos olvasója (https://www.biblegateway.com), amely az oldal alján és jobb oldalán folyamatos, mozgó reklámfelületekkel zavarja meg az olvasást. A reklámok ugyan kikapcsolhatók, így a felület néhány kattintás után már jól használható, ugyanakkor nem biztos, hogy minden felhasználó számára egyértelmű a reklámok kikapcsolhatósága. (A BibleGateway három magyar fordítást tartalmaz: az 1908-as Károli-revíziót, az 1990-es Új protestáns fordítást és a 2012-es Egyszerű fordítást). Az olvasóban megjelenő fejezetek itt nem folyamatos szövegként, hanem igeversekre tagolva jelennek meg, amely áttekinthetőbbé teszi a szöveget, könnyebbé teszi az olvasást és a fordítások tanulmányozását egyaránt. A párhuzamos olvasást jobbra (és nem lefelé) bővülő panelek teszik lehetővé, amelyek egyszerre öt Biblia szövegének olvasását engedik. A keresés funkció csak szókezdetet észlel (például a 'gyó' betűsor nem találja meg a „kígyó"-t), azonban a találati lista többféle szűrésen keresztül jól használható (például a keresett szó megtekintésére lehetőség van fejezetben vagy kontextusban: ilyenkor a találatot tartalmazó igevers előtti és utáni igevers is megjelenik). Az oldalon található kiegészítő funkciók közül számos hasznos, a magyarországi készítésű oldalak által nem használt alkalmazást tartalmaz, így például a jegyzetek készítése, a betűméret állíthatósága, illetve megtalálható a megjelenített szakasz pdf-nyomtatása és az olvasottak megosztása. A felület színei, elrendezése és a plusz funkcionalitásai miatt talán leginkább ez az oldal használható a bibliafordítások (fordítástudományi szempontú) tanulmányozására.

4. Egy-egy oldal használatát nagyban befolyásolja a szövegek elrendezése, a megjelenített szövegek mérete, valamint az olvasást, tanulmányozást segítő alkalmazások léte. Az elmerülést, olvasgatást a hosszabb szövegrészek, akár fejezetek megjelenítése támogatja, azonban fordítástudományi szempontból hasznos lehet csupán egy-egy kiragadott igevers vagy szövegrész tanulmányozása. E téren több tekintetben is sajátos a Nyelvtudományi Intézet Párhuzamos Bibliaolvasója (http://parallelbible.nytud.hu), ahol a bibliaszövegek táblázatos formában jelennek meg (a bibliaszövegek számát, azok jobbra bővülő halmazát nem korlátozza a felület). A bibliafordítások olvasásában hasznos, hogy az oldalon megjelenő szövegek sorrendje a BibleGateway-hez hasonlóan tetszőlegesen változtatható. A szövegek olvasását befolyásolja a kereső funkció, mivel csupán a keresőmezőben előre beírt fejezetek és igeversek olvashatók: egyszerre valamely könyv valamelyik fejezetének szabadon definiált igeversei. A szabadszavas keresést az oldal nem teszi lehetővé. Az oldal legnagyobb előnye, hogy nem csak mai bibliafordításokat tartalmaz, így a történeti jelentőséggel bíró magyar nyelvű bibliafordítások kutatására is alkalmas. A Párhuzamos Bibliaolvasó így nyelvtörténeti szempontból is kiemelten fontos, mivel tartalmazza például a Huszita Bibliaként ismert fordításokat vagy az Aranyos Bibliát, mégpedig betűhű és normalizált – azaz mai szemmel olvasható – változatban. Az oldalon táblázatos formában megjelenített tartalom sokkal inkább a párhuzamos tanulmányozást (például a fordítások tanulmányozását vagy a nyelvtörténetivizsgálódásokat), mintsem az értő olvasást segíti. Sajátos, hogy a Bibliák megnevezése sok esetben bibliográfiailag pontatlan, illetve a számos nyelv közül az angol csupán a King James Bible 1769-es kiadását tartalmazza. Az oldal (és a mögöttes projekt) óriási haszna, hogy a tárolt szövegek elérhetőek a készítők GitHub-oldalán.

5. A bibliafordítások fordításelméleti, fordítástechnológiai kutatásához remek segítséget nyújt a Szabó Bálint által fejlesztett On-line Biblia (vagy Okos Biblia, https://biblia.szeroczei.hu), amely számos nyelv- és webtechnológiai megoldással segíti a kutatókat és a Bibliában elmélyedni vágyókat. A bibliafordítások kutatása, valamint a fordítási eltérések áttekintése szempontjából fontos segítség az összehasonlító olvasás, valamint a párhuzamos olvasás funkció. Mindkettőben egy-egy fejezet igeversei olvashatóak: az összehasonlító olvasás tetszőleges számú Biblia(fordítás) fejezeteit igeversekre törve egymás alatti bontásban (két fordítás különbségeit jelölve, két azonnyelvű fordítás között színekkel és áthúzással jelöli a különbségeket: kiolvasható, melyik két fordításban mi különbözik), míg az párhuzamos olvasás két biblia(fordítás) igeverseit egymás mellett, táblázatos nézetben mutatja. A keresés szavakra, lókuszokra, valamint a magyar olvasók tekintetében egyedülállóan, Strong-számokra is lehetséges. Szavak esetén a találat igeverseket, lókuszok esetén a keresett részt, Strong-számok esetén a Strong-féle görög lexikon magyarázatát, illetve annak magyar fordítását adja vissza az oldal. Az általános, más oldalakon is megtalálható keresőmodul mellett részletes keresésre is lehetőség van, ahol akár bibliánkénti, könyvenkénti bontásban kereshetünk többféle opció felhasználásával. A „szerőczei" Bibliának a többi oldalhoz viszonyított erőssége leginkább az olvasást és tanulmányozást segítő kiegészítő funkciókban mutatkozik meg. A betűméret-állítás, valamint az olvasói nézet (Reader's edition, ahol sorkizárt szedéssel, könyvszerű tördeléssel mint egy könyv lapja jelenik meg a bibliaszöveg), illetve a bibliatanulmányozást és -olvasást támogató számtalan okos megoldás teszi ezt az oldalat a legsokoldalúbb bibliatanulmányozási, bibliafordításban használható online eszközzé.

6. Az olvasást, értelmezést és fordítást segítő oldalak legergonomikusabb felületével az American Bible Society GlobalBible oldala (https://bibles.org) rendelkezik, amely az olvasást segítő alapvető funkciókkal (betűméret állítása, betű-háttérszín konverziója, versszámozás ki-be kapcsolása), illetve a kiválasztott igeversek szociális hálókon megosztása, másolása és a kiválasztott igevershez online link kérése funkciókkal rendelkezik. Párhuzamos olvasásnál a kiválasztott igeszakasz (vers) a többi szövegben is automatikusan kijelölésre kerül, illetve az egyes szakaszok előtt feltüntetik a más könyvekre történő belső allúziókat, amelyek kattintásra előugró ablakban megnyílnak. A kényelmes olvasást az is támogatja, hogy a meglévő Bibliák mellé választott újak jobb oldalon bővülnek (azok olvasásához nem kell lefelé görgetni). Az oldal két magyar nyelvű bibliafordítást tartalmaz, a Magyar Bibliatársulat Revideált új fordítását és a Biblica kiadó által megjelentetett *Újszövetség: élet, igazság és világosság* című fordítást. Az oldal fejezetenkénti bontásban jeleníti mega a szövegeket, megőrizve azok eredeti tördelését, sortörését (éppen ezért nehézkes az azonos sorok egymás mellé rendezése). Az oldal keresője a szabad szavas keresés mellett engedi a „csonkolásos" keresést, azaz a beírt karaktersort képes a keresett szó elejének tekinteni. A találat igeversek megadásával, valamint a fejezetre navigálással segíti az olvasót, teret engedve a fordítások összehasonlításának.

7. Végül két, grafikus megoldásokat és struktúrát tekintve hasonló, de funkcionalitásukban különböző párhuzamos olvasóra, a Hit Gyülekezete által működtetett On-line Biblia (biblia.hit.hu) és a Közép- és Kelet-Európai Református Presbiteriánus Egyház honlapján található Online Biblia (https://www.online-biblia.ro) oldalakra érdemes figyelni.

A Hit Gyülekezete által működtetett oldal az 1908-as Károlit veti össze öt angol fordítással, az Online Biblia pedig az 1908-as Károlit, a 2011-ben, a Veritas Kiadó által megjelentetett Károli-biblia Újonnnan revideált fordítását veti össze két angol és egy román protestáns fordítással. A párhuzamos olvasás mindkét oldal esetében igeversenként lefelé bővül, ami azonban megnehezíti a folyamatos olvasásban történő elmélyedést. Mindkét oldal hasznos funkciója a többféle opcióval rendelkező „Keresés" mező, ahol a filológiai beállításokon kívül ékezet nélküli és szóeleji keresésre is van lehetőség. Az Online Biblia kiegészül még a Református Presbiteriánus Egyház által kiadott egyéves és kétéves bibliaolvasó Kalauzzal és Példabeszéddel is.

8. Az online megjelenések mellett érdemes megemlíteni a Fabiny Tibor, Pecsuk Ottó és Zsellengér József által szerkesztett *Felebarát vagy embertárs. Bibliafordítások és használatuk a mai Magyarországon* című kötet, amely 11 magyar nyelvű bibliafordítás részleteit tartalmazza – egymás mellé rendezve. Ez a megoldás lehetőséget nyújt az összehasonlításra, a fordítások egymás mellett látására, azok összefüggéseinek és különbségeinek ellenőrzésére, valamint az olvasására is.

9. A kötetben kezdeményezett párhuzamos olvasó, bibliafordítások párhuzamos elrendezése adta az ötletet egy új párhuzamos Bibliaolvasó, felekezetközi online olvasó létrehozására, amelye a Károli Gáspár Református Egyetem Egyesített Bibliaolvasó Kutatócsoportja hozott ltére (ebo.kre.hu). Az oldal célja, hogy egy helyen elérhetővé tegye több bibliafordítás párhuzamos, összehasonlító olvasását, illetve a napi lelki, illetve tudományosabb összehasonlító olvasást segítő, a zsidó és keresztény felekezetek, illetve csoportok által készített napi bibliaolvasó kalauzokat, valamint lehetővé tegye az azok közötti könnyű váltást. A projekt nem titkolt célja egy olyan (háttér) adatbázis elkészítése, mely a meglévő, bibliaolvasást elősegítő alkalmazásokhoz és weboldalkhoz képest gazdagabb tartalommal és rugalmassággal segíti elő nemcsak a bibliaolvasás népszerűsítését, de a felekezetek közti párbeszédet, a különböző (régi és modern, magyar és idegen nyelvű) bibliafordítások és bibliaolvasó vezérfonalak, olvasási rendek megismerését, s így az olvasás és tanulmányozás mellett akár egyedülálló hermeneutikai segédeszközként használható legyen. Az oldal rugalmassága a tervek szerint lehetővé teszi a folyamatos fejlesztést, egyrészt új Bibliák bevonásával, másrészt olvasók, kalauzok, illetve különféle segédanyagok folyamatos becsatornázásával (például lexikonok), ezáltal lehetővé téve a még teljesebb bibliaértelmezést.

Az Egyesített Bibliaolvasó (ebo.kre.hu) 26 bibliafordítást (1-1 héber, görög, német és lovári, 3 angol, illetve 19 magyar nyelvű Bibliát), valamint lehetőséget nyújt több felekezet (hatféle) napi igéjének követésére is, azok párhuzamos olvasására. Az oldal fejezetenkénti bontásban jelentíti meg a szövegeket, a párhuzamos olvasást a szövegek egymás mellé rendezése, valamint háttérszínnel megvilágított szövegkiemelés segíti. Az oldal jelenleg nem rendelkezik keresővel, az egyes könyveket és fejezeteket, mint ahogy az Olvasók esetében a dátumot külön menüben lehet kiválasztani. A fent ismertetett, bibliafordításokat közlő weboldalak közül egyedülállóan az oldal készítői tanulmányokban írták meg a fejlesztés folyamatát, így az oldal grafikai arculatáról bővebben Borsa Aliz (Borsa, 2021), az oldal kezdeti terveiről Győri Tamás József (Győri, 2021), az oldal mögötti bibliaszövegek feldolgozásának problémáiról Király Zoltán Levente (Király, 2021), a fordítástudományban lehetséges használatáról M. Pintér Tibor és P. Márkus Katalin (M. Pintér & P. Márkus, 2021), valamint egzegetikai hasznáról Fabiny Tibor (Fabiny, 2021) írásaiból tájékozódhatunk.

A fentiek alapján egyértelművé válik az egyébként is egyértelmű: egy meghatározott számú magyar bibliafordítás (köztük a kanonikus bibliafordítások) több felületen is elérhető a magyar olvasók számára. Az egyes felületek között lévő különbség (legyen az akár csak grafikai, bár a fentiek azt mutatják, hogy jelentős különbségek vannak a kiegészítő alkalmazások tekintetében is) bizonyítja, hogy mindegyik online olvasó és korpusz használatára szükség lehet. Hosszú távon azonban feltételezhetően azok maradnak „életképesek", amelyeket a működtetők fejlesztenek, új alkalmazásokat és forrásokat csatornáznak be.

Az online jövője

Ma már tudjuk, hogy olvasási szokásainkat befolyásolják az egyre változatosabb formában megjelenő infokommunikációs javak (az olvasás és nyelvtanulás kapcsán lásd például M. Pintér, 2016): a kutatók könyvei már nem kizárólagosan a könyvespolcokon vannak, hanem például a felhőtechnológia által kínált lehetőségeket felhasználva valahol egy ismeretlen helyen lévő szerveren, lehetővé téve, hogy a kutató több helyről, több számítógépről is hozzáférjen. Az online bibliaolvasás e téren tud valami újat hozni, hiszen a tartalommegosztás, a kiegészítő anyagok könnyed becsatornázása révén olyan lehetőségeket teremt, amelyekre néhány évtizede csak könyvtárakban (sőt: különféle könyvtárakban) volt lehetőség. Az online felületek fejlesztése valószínűleg több téren is hasznos lenne a kutatók számára: különféle, a kutatást támogató szótárak, lexikonok vagy statisztikai modulok, illetve pontosabb keresést segítő alkalmazások hozzájárulnának ahhoz is, hogy ne csak a bölcsészettudomány, hanem a digitális bölcsészet is profitáljon a digitalizált és annotált bibliaszövegekből.

A párhuzamos bibliaolvasás és a számítógépes szövegelemzés nemcsak a hermeneutikai értelmezés, nemcsak a digitális bölcsészet, hanem a fordítástudomány szempontjából is hasznos lehet – csupán azzal, hogy egy felületen több fordítás olvasható, látható, értelmezhető. A különféle online felületek kínálta lehetőség feltételezhetően az évek során bővülni fog, és ebben már az Egyesített Bibliaolvasó (EBO) felülete is segít.

IRODALOM

Borsa, A. (2021). Az Egyesített Bibliaolvasó (EBO) projekt grafikai arculata. In Fabiny, T. & M. Pintér, T. (Eds.), *πῶς ἀναγινώσκεις; Hogyan olvasod? Felekezeteket összekötő Egyesített Bibliaolvasó (EBO) felé* (pp. 55–63). Hermeneutikai Kutatóközpont.

Christodouloupoulos, Ch. & Steedman, M. (2015). A massively parallel corpus: the Bible in 100 languages. *Language Resources and Evaluation*, *49*(2), 375–395, https://doi.org/10.1007/s10579-014-9287-y

Fabiny, T. (2021). Komparatív bibliaolvasás. Miért indítottuk el az „Egyesített Bibliaolvasó" (EBO) projektet? In Fabiny, T. & M. Pintér, T. (Eds.), *πῶς ἀναγινώσκεις; Hogyan olvasod? Felekezeteket összekötő Egyesített Bibliaolvasó (EBO) felé* (pp. 9–36). Hermeneutikai Kutatóközpont,.

Fabiny, T., Pecsuk, O. & Zsengellér, J. (2014). *Felebarát vagy embertárs. Bibliafordítások és használatuk a mai Magyarországon*. Luther Kiadó – Kálvin Kiadó – Hermeneutikai Kutatóközpont.

Győri Tamás, J. (2021). Az Egyesített Bibliaolvasó (EBO) honlap első tervei. In Fabiny, T. & M. Pintér, T. (Eds.), *πῶς ἀναγινώσκεις; Hogyan olvasod? Felekezeteket összekötő Egyesített Bibliaolvasó (EBO) felé* (pp. 37–41). Hermeneutikai Kutatóközpont.

Hansen-Schirra, S. & Teich, E. (2008). Corpora in human translation. In Lüdeling, A. & Kytö, M. (Eds.), *Corpus Linguistics An International Handbook. Volume 2*. (pp. 1159–1175). Walter de Gruyter.

Király Levente, Z. (2021). Bibliaszövegek digitalizálása és szinkronizálása. In Fabiny, T. & M. Pintér, T. (Eds.), *πῶς ἀναγινώσκεις; Hogyan olvasod? Felekezeteket összekötő Egyesített Bibliaolvasó (EBO) felé* (pp. 42–54). Budapest: Hermeneutikai Kutatóközpont.

McCarthy, M. & O'Keeffe, A. (2010). Historical perspective: what are corpora and how have they evolved? In O'Keeffe, A. & McCarthy (Eds.), M. *The Routledge Handbook of Corpus Linguistics* (pp. 3–13), Routledge.

McCarthy, A. D., Wicks, R., Lewis, D., Mueller, A., Wu, W., Adams, O., Nicolai, G., Post, M. & Yarowsky, D. (2020). The Johns Hopkins University Bible Corpus: 1600+ Tongues for Typological Exploration. In Calzolari, N., Béchet, F., Blache, Ph., Choukri, K., Cieri, Ch., Declerck, T., Goggi, S., Isahara, H., Maegaard, B., Mariani, J., Mazo, H., Moreno, A., Odijk, J. & Piperidis, S. (Eds.), *Proceedings of the 12th Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2020)* (pp. 2884–2892), ELRA – European Language Resources Association.

M. Pintér, T. (2016). Infokommunikáció használata a tanulásban. Elméleti megközelítés az oktatásinformatikai készségek fejlesztéséhez. *Gyermeknevelés*, *4*(2), 11–23. https://doi.org/10.31074/gyntf.2016.2.11.23

M. Pintér, T. & P. Márkus, K. (2021). Korpuszok a bibliafordításban mint a lexikológiai vizsgálatok eszközei. In Fabiny, T. & M. Pintér, T. (Eds.), *πῶς ἀναγινώσκεις; Hogyan olvasod? Felekezeteket összekötő Egyesített Bibliaolvasó (EBO) felé* (pp. 72–89). Hermeneutikai Kutatóközpont.

Nord, Ch. (2016). Function + Loyalty: Theology Meets Skopos. *Open Theology*, *2*(1), 566–580. https://doi.org/10.1515/opth-2016-0045

Ogrodniczuk, M., Garabík, R., Koeva, S., Krstev, C., Pęzik, P., Pintér, T., Przepiórkowski, A., Szaszák, Gy., Tadić, M., Váradi, T. & Vitas, D. (2012). Central and South-European language resources in META-SHARE. *Infotheca*, *12*(1), 3–26.

Pecsuk, O. (2014). Az 1975-ben megjelent új fordítású protestáns Biblia 1990-es revíziója. In Fabiny, T., Pecsuk, O. & Zsengellér, J. (Eds.), *Felebarát vagy embertárs. Bibliafordítások és használatuk a mai Magyarországon* (pp. 125–132). Luther Kiadó – Kálvin Kiadó – Hermeneutikai Kutatóközpont.

Resnik, P., Olsen, M. B. & Diab, M. (1999). The Bible as a parallel corpus: Annotating the „Book of 2000 Tongues". *Computers and the Humanities*, *33*, 129–153. https://doi.org/10.1023/A:1001798929185

Somers, H. (2008). Corpora and machine translation. In Lüdeling, A. & Kytö, M. (Eds.), *Corpus Linguistics An International Handbook. Volume 2*. (pp. 1175–1197). Walter de Gruyter.

On-line access to Hungarian Bible-translations

The paper presents the possibilities of on-line reading of the Hungarian Bible translations accessible on the Internet. There are several Hungarian translations of the Bible connecting the text to several denominations. The diversity of the acceptance of these sacred texts have led translators to produce diverse translations. This diversity can now be viewed on the Internet, in the form of several webpages offering Bible texts. The bottlenecks of Bible translations can be studied by using parallel Bible-texts which are offered by several webpages offering several views of the same texts. This paper briefly describes the possibilities of reading and accessing the Hungarian translations offering concise descriptions of each webpage offering the similarities and differences in providing access to translations and readings.

Keywords: Bible translations, Internet, parallel texts